

MAGIJOS RITUALAS SENEKOS *MEDĖJOJE*

Jovita Dikmonienė

Vilniaus universiteto

Klasikinės filologijos katedros lektorė

Pasak Erico Byville'io, Seneka pirmasis sukūrė „būrimo tragediją“ (*witchcraft tragedy*) – *Medėją*, kuri savo sandara, kalbos aktų specifika ir išskirtinai pabrėžiamu tragiško personažo – raganos – atskyrimu nuo visuomenės apibrėžė būrimo tragedijos žanro principus, kuriais vadovavosi Renesanso laikais anglų literatūros kūrėjai (Christopheris Marlowe, Thomas Dekkeris, Johnas Fordas, Williamas Rowley)¹. Magijos temai romėnų literatūroje, o ypač Senekos tragedijose, nėra skirta pakankamai klasikinės filologijos specialistų darbų. Galima paminėti šį E. Byville'io straipsnį, kuriame tiriami Senekos *Medėjoje* vartojami kalbos aktai, būdingi magijos ritualams. E. Byville'is analizuoja, kaip kalbos aktai kuria būrėjos charakterį, kokią reikšmę performatyvai² turi tragedijos sandarai ir plėtotei. Harry M. Hine'as Senekos *Medėjai* skirtuose komentaruose aiškina ir interpretuoja žodžius, susijusius su būrimu ir deive Hekate³.

¹ Eric Byville, „How to Do Witchcraft Tragedy with Speech Acts“, *Comparative drama*, Vol. 45, No. 2, Summer 2011, 1–2.

² Performatyvas – kalbos aktas, lygiavertis poelgiui, o ne ką nors aprašantis. Performatyvu dažniausiai vadinamos priesaikos, įžadai, pareiškimai, įsakymai. Performatyvo terminą įvedė Johnas Austinas, kurio metodu šiame straipsnyje naudojasi E. Byville'is. (John L. Austin, *How to Do Things with Words*, Oxford-New York: Oxford University Press, 1962, 1–11)

³ H. M. Hine, *Seneca. Medea with an Introduction*,

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti magijos ritualą Senekos *Medėjoje*. Atsakyti į klausimus, kokią reikšmę Medėjos magijos rituale turėjo magiški skaičiai, žolės, gyvatės, burtažodžiai, deivės Hekatės garbinimas, kokiais autoriais sekė Seneka, aprašydamas magijos ritualą, ir dėl ko jį įterpė į tragediją.

Williamas Swatosas ir Peteris Kivisto apibrėžė magiją kaip „bet kokį bandymą kontroliuoti aplinką ar save priemonėmis, kurios yra arba nepatikrintos, arba nepatikrinamos, pavyzdžiui, kerai ir burtažodžiai“⁴. J. N. Bremmeris pažymi, kad XXI amžiuje dažnai išryškinama opozicija tarp magijos ir religijos. Magija siejama su slaptumu, naktimi, individualumu, asocialumu, neaiškiais burtažodžiais, prievartinėmis manipuliacijomis, blogą lemiančiais dievais, o religija – su viešumu, diena, bendruomeniškumu, socialumu, suprantama kalba, nuolankiais maldavimais, gėrį nešančiais dievais⁵.

Atėnuose (klasikinio laikotarpio Graikijoje) moterų, užsiimančių magija, nebu-

Text, Translation and Commentary, Warminster: Aris & Phillips Ltd, 2000, 111–209.

⁴ W. H. Swatos & P. Kivisto (Ed.), *The Encyclopedia of Religion and Society*, Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 1998, 279.

⁵ Jan N. Bremmer, „The Birth of the Term *Magic*“, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 126, 1999, 11.

vo, nes jos neturėjo galimybės ją praktikuoti⁶. Galbūt dėl to Euripidas ir neaprašo Medėjos magiško ritualų tragedijoje, tik mini, kad Medėjos dovanos turėjo magišką, deginantį poveikį. Romėnės magija žavėjosi ir ją praktikavo. Pasak Eugene'o Tavennerio, romėnės magiją dažniausiai naudojo žemės ūkyje, kad apsaugotų laukus ir gyvulius nuo kenkėjų, medicinoje, kad apsisaugotų ir išsigydytų kūno negalavimus, ir „meilės reikaluose“, kad susigrąžintų mylimojo jausmus, atkeršytų už įžeistus jausmus ar priverstų kitą įsimylėti⁷.

Atėnų dramaturgai savo pjesėse mini tik tas moteris burtininkes, kurios buvo atvykusios iš kitų kraštų: Euripidas – kolchidietę Medėją, Aristofanas – Tesalijos burtininkę (Ar. Nu. 749). Romėnų literatūroje yra sukurti ryškūs burtininkių-žiniuonių paveikslai: Vergilijaus *Eneidos* šeštoje giesmėje (Sibilė), Vergilijaus aštuntoje *Eklogoje*, Horacijaus penktoje *Epodėje* (Kanidija, Sagana, Veja, Folija), Ovidijaus *Metamorfozių* septintoje giesmėje (Medėja), Petronijaus *Satyrikono* 134–138 skyriuose (Oinotėja), Lukano *Farsalijos* šeštoje giesmėje (413–830) (Tesalijos burtininkė), Apulėjus *Metamorfozių* pirmoje–trečioje knygoje (Pantija, Merojė, Pamfilė, Fotidė) *etc.* Romėnų literatūroje ypač išryškinamas burtininkių-žiniuonių gebėjimas bendrauti su mirusiųjų sielomis, žmones prikelti iš numirusiųjų, spėti ateitį, čia plačiai aprašomi ir magijos ritualai.

Iš romėnų autorių pirmąkart literatūroje žodis *maga* (burtininkė) pavartotas Ovidijaus (*Am.* 1. 8. 5; *Medic.* 36). Seneka mini *maga* du kartus *Etos Herkulyje* (523,

526). Tragedijoje *Medėja* Seneka Medėjos nevadina žodžiu *maga*, tačiau, aprašydamas jos atliekamą magijos ritualą, pavartoja būdvardį su to paties žodžio šaknimi (*magicis cantibus*)⁸ (Sen. *Med.* 684). Jis kur kas daugiau nei Euripidas *Medėjoje* plėtoja magijos temą, matyt, dėl to, kad magija romėnių buvo praktikuojama ir I a. po Kr. ši tema buvo aktuali. Seneka *Medėjoje* magiškiems ritualams aprašyti skiria visą ketvirtą tragedijos veiksmą.

Performatyvų reikšmė magijoje

Pasak E. Byville'io, Senekos *Medėja* davė pradžią būrimo tragedijai kaip žanrui, kuriame herojus praktikuoja pragaro magiją per *antgamtinius performatyvus*; herojus yra susijęs su radikaliu, nežmonišku blogiu per magišką kalbėjimą; yra *susvetimėjęs*, atitolęs nuo savo visuomenės; fabula pabrėžia įvairius *kitus kalbos aktus*, plačiau išryškindama performatyvų kalbėjimą⁹. Jau pačioje tragedijos pradžioje Medėja save apibūdina antgamtiniu performatyvu. Ji kreipiasi malda į santuokos dievus, Titaną, Hekatę, keršto deives furijas. Čia žodis *precor* (meldžiu) pavartotas keturis kartus pirmose dvidešimt penkiose eilutėse (Sen. *Med.* 9, 12, 19, 24). Medėja užsimeina apie savo magiškas galias, reikalauja, kad furijos ateitų į Kreūsos namus. Choras po Medėjos monologo meldžia dangaus ir jūros dievus palankumo, prašo, kad jie su tauta ateitų ir palaimintų Jasono ir Kreūsos vestuves. Choras vartoja mandagesnę formą – konjunktyvo nuosaką (*adsint* – tegul ateina) (Sen. *Med.* 58) ir tą patį žodį *precor* (Sen. *Med.* 90), o Medėja – imperatyvo

⁶ Bremmer, 1999, 5.

⁷ Eugene Tavenner, „Three as a Magic Number in Latin Literature“, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 47, 1916, 117.

⁸ Seneka tragedijoje *Edipas* taip pat pavartoja žodžių junginį: *carmen magicum* (*Oed.* 561). Čia Teiresijas magiška giesme iškviečia mirusiųjų vėles.

⁹ Byville, 2011, 3.

nuosaką (*adeste* – ateikite) (Sen. *Med.* 13). Pasak Byville'io, magai ir būrėjos dažniau vartoja **imperatyvą**, o ne **konjunktyvą** savo kalboje¹⁰. Besimeldžiantysis prašo dievų įvykdyti jo norus, o magas – reikalauja¹¹. Byville'is teigia, kad tokia yra ir Senekos Medėja. Ji reikalauja, o ne prašo. Tai akivaizdu būrimo scenoje, kai Medėja vartoja imperatyvo nuosaką, liepdama atskristi mitiniam slibinui (*ades*) (Sen. *Med.* 703)¹².

Tačiau atidžiau įsigilinę į nuosakas, kurios vartojamos ketvirtame Senekos *Medėjos* veiksmė užkeikimo scenoje, galime pastebėti, kad imperatyvo nuosaka nėra vyraujanti. Pavyzdžiui, Medėjos kalba, kurią perpasakoja auklė, išreiškiama dažniau konjunktyvais ir tik vieną kartą imperatyvu. Kai Medėja kreipiasi į dangiškas gyvates, kurios yra paverstos Didžiuoju ir Mažuoju Grįžulo Ratais, Gyvatneši, Pitoną, Hidrą, ji vartoja konjunktyvą (*descendat, solvat, fundat, adsit, redeat*) (Sen. *Med.* 695–702), imperatyvo nuosaką (*ades*) Medėja vartoja tik kai kreipiasi į Kolchidės slibiną (703). Būrimo scenoje kalbanti pati Medėja vartoja imperatyvą, kreipdamasi į mirusiųjų sielas, Danaides, Mėnulį (*currite, coite, veni*) (Sen. *Med.* 743–750), o kai prašo ateiti Iksioną, Tantalą ir prašo didesnių bausmių Kreontui, kalba jau konjunktyvais (*resistant, tangat, hauriat, sedeat*) (744–746). Vėliau Medėja maldauja (*precor*) (813), kad ateitų Hekატė. Medėja į Hekატę kreipiasi imperatyvais ir prašo jos atleisti, įmirkyti Kreūsos drabužį nuoduose, prie nuodų pridėti kančias ir išsaugoti paslėptas liepsnų sėklas dova-

nose (*ignosce, tinge, adde, serva*) (Sen. *Med.* 813–834), o, kai prakeikia Kreūsą, kad ją apgautų dovanų išvaizda, kad įsilietų karštis į jos gyslas, kad išvarvėtų sąnariai ir kaulai smilkų, kad užsidegtų plaukai didesne liepsna nei vestuviniai deglai, vartoja konjunktyvus (*fallant, ferant, meet, stillent, fument, vincat*) (Sen. *Med.* 835–839). Taigi šioje būrimo scenoje Medėja savo žodžius išsako ir imperatyvu, būdingu magijos tekstams, ir konjunktyvu. Tad galima paprieštarauti Byville'iu ir teigti, kad Seneka nesureikšmina šių nuosakų vartojimo. Seneka iš tiesų neteikia prioriteto imperatyvo nuosakai būrimo scenose, veiksmą išreiškia dviem nuosakomis (*imperativus* ir *coniunctivus iussivus*). Kita vertus, galima numanyti, kad konjunktyvo nuosaką Medėja vartoja tada, kai abejoja savo žodžių teisingumu (pavyzdžiui, kai prašo didesnių bausmių Kreontui ir žiauresnių kančių Kreūsai) ir tada, kai nėra giliai įsitikinusi, kad jos noras bus įvykdytas (pavyzdžiui, kai prašo nusileisti dangaus žvaigždynus ir ateiti mitologinius Tartaro kankinius į jos namus).

Pasak Byville'io, susvetimėjimas ir vienišumas skatino Medėją užsiimti juodąja magija, kuri jai buvo vienintelis atlygis už socialinę atskirtį¹³. Skirtingai nei Euripido tragedijoje, Senekos Medėja kenčia ne tik savo tėvynės, tėvų šeimos, sutuoktinio netektį, bet ir savo vaikų netektį. Senekos tragedijoje po Jasono ir Medėjos skyrybų vaikai lieka Jasonui, kaip buvo įprasta pagal romėnų paprotį. Euripido tragedijoje, atvirkščiai, choras smerkia Jasono neištikimybę, užjaučia Medėją, Aigėjas pakviečia po skyrybų Medėją gyventi jo namuose Atėnuose, vaikai lieka Medėjai.

¹⁰ Ten pat, 5.

¹¹ Kenneth Burke, *The Philosophy of Literary Form: Studies in Symbolic Action*, Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1967, 4.

¹² Byville, 2011, 5.

¹³ Ten pat, 6.

Senekos tragedijoje Medėja nesulaukia jokios pagalbos, choras ją smerkia. Ji išgyvena visišką socialinę atskirtį. Todėl Senekos Medėja prakeikia Jasoną ir linki bausmės, kuri, jos nuomone, yra baisesnė už mirtį – tremtį ir socialinę atskirtį (Sen. *Med.* 19–20). Ji linki, kad Jasonas būtų toks pat vienišas kaip ji ir klajotų iš vienu namų į kitus, taptų žinomas kaip amžinas klajūnas ir svečias (Sen. *Med.* 20–22). Byville'io teigimu, Seneka sustiprino Medėjos socialinės izoliacijos reikšmę, kad išryškintų aplinkybes, kurios Medėją išprovokavo imtis magijos¹⁴. Mūsų nuomone, Seneka galėjo pabrėžti Medėjos tremties ir socialinės atskirties temą ir dėl to, kad pats tuo metu išgyveno tremtį, ir ši tema poetui buvo labai artima. Seneka dėl politinių priežasčių buvo apkaltintas svetimoteriaivimu ir išsiųstas į Korsikos salą aštuoneeriems metams. Gražino Seneką iš tremties Agripina 49 m. po Kr. ir paskyrė Nerono mokytoju. Ši tragedija, kaip mano mokslininkai, galėjo būti parašyta Klaudijaus valdymo laikotarpiu, galbūt tremtyje ar jau grįžus iki 54 m. po Kr.¹⁵. Tad tremtis galėjo paskatinti Seneką sukurti personažą, ypač skausmingai išgyvenantį socialinę atskirtį ir vienatvę.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Hine, 2000, 4. Pagal J. G. Fitcho pasiūlytą Senekos tragedijų datavimą *Medėja* priklauso antrajai grupei tragedijų, kartu su *Trojiėtėmis* ir *Pamišusiu Herkuliu*, parašytomis iki 54 m. po Kr., tai yra Klaudijaus mirties. (J. G. Fitch, „Sense-Pauses and Relative Dating in Seneca, Sophocles and Shakespeare“, *AJPh* 102, 1981, 289–307). Kaip pažymi R. G. M. Nisbet, *Medėjoje* 375–379 eilutėse minima sala Tulė, kuri romėnų buvo atrasta Klaudijaus invazijos į Britaniją metu 43 m. po Kr. Todėl Seneka *Medėja* galėjo parašyti apie 43–53 m. po Kr. tremtyje arba tik grįžęs į Romą. (R. G. M. Nisbet, „The Dating of Seneca's Tragedies with Special Reference to *Thyestes*“, *PLILS* 6 (Leeds), 1990, 96–97.)

Magiški skaičiai ir žolės

Ypatingą reikšmę romėnai magijoje teikė skaičiui „trys“ ir skaičiams, kurie dalijasi iš trijų¹⁶. Dažniausiai yra minimi skaičiai „trys“ ir „devyni“. Įdomu, ar pats Seneka tikėjo skaičių „trys“ ir „devyni“ magiška galia? Filosofiniuose raštuose šių svarbių magams skaičių Seneka netiria, tačiau *Laiškuose Lucilijui* istoriją apie Platoną pateikia kaip realią. Jis rašo, kad Platonas „mirė savo gimimo dieną, pragyvenęs lygiai aštuoniasdešimt vienerius metus. Todėl atsitiktinai tuo metu Atėnuose buvę magai paaukojo mirusiam auką, nutarę, jog velioniui buvo tekęs aukštesnis už žmogiškąjį likimas, nes jis nugyveno tobulą metų skaičių: devyniskart po devynis“ (*Ideo magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanae rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt*) (Sen. *Ep.* 58. 31)¹⁷. Iš šios užuominos *Laiškuose* galima spręsti, kad Seneka žinojo, jog skaičius „devyni“ yra reikšmingas magijoje. Tad kyla klausimas, ar Seneka magiškus skaičius *Medėjoje* mini tik sekdamas kitais romėnų autoriais, ar teikia jiems svarbesnę reikšmę.

Pasak Senekos, Medėjai atliekant ritualą, **triskart** sulajo Hekatė (*ter latratus / audax Hecate dedit*) (Sen. *Med.* 840–841), Medėja Hekatei supina kruvina ranka vainikus, perrišusi juos **devyniomis** gyvatėmis (*Tibi haec cruenta sarta texuntur manu, / novena quae serpens ligat*) (Sen. *Med.* 771–772), magiško ritualo metu

¹⁶ Tavenner, 1916, 117. Skaičius „trys“ buvo ypač svarbus ne tik romėnų magams, bet ir krikščionims.

¹⁷ Lucijus Anėjus Seneka, *Laiškai Lucilijui*, vertė Dalia Dilytė, Vilnius: Pradai, 1999.

Medėja giesmėmis išsikviečia slibiną su **trišakiu** liežuviu¹⁸ (*hic saeva serpens corpus immensum trahit / trifidamque linguam exertat et quaerit quibus / mortifera veniat*) (Sen. Med. 690). Medėja girdi, kaip suskambėjo aukurai ir ritualui skirti **trikojai** (*sonuistis, arae, tripodas agnoscoco meos*) (Sen. Med. 785), mato Hekatės-**Trivijos**¹⁹ greitus vežimus (*video Triviae currus agiles*) (Sen. Med. 787). Medėja, skirtingai nei Euripido tragedijoje, nusiunčia Kreūsai ne dvi, o **tris** užnuodytas dovanas: apsiaustą (*palla*), vėrinį (*monile*) ir karūną (*aurum, quo solent cingi comae*) (Sen. Med. 570–575)²⁰.

Euripidas *Medėjoje* nemini magiškų skaičių, o Seneka skaičiams teikia reikšmės. Jis skaičių „trys“, kaip matyti iš pavyzdžių, vartoja dažniausiai įprastose frazėse, o „devynis“ – originaliai. Vainikas iš devynių gyvačių, pinamas kruvina Medėjos ranka, pavartotas Senekos pirmą kartą romėnų literatūroje. Ši scena iš tiesų turėjo atrodyti makabriškai ir romėnus gerokai išgąsdinti.

Kiti romėnų autoriai teikia daugiau reikšmės skaičių „trys“ ir „devyni“ **pakartojimui**. Pavyzdžiui, Vergilijus aštuntoje *Eklogoje* mini burtininkę, kuri prisišaukia magiškais giesmėmis savo mylimąjį. Ji, kaip ir Senekos Medėja, buria prie aukuro. Vergilijus pabrėžia, kad būrėja tris kartus po tris siūlus, išdažytus trejopa spalva, už-

neria ant Dafnį imituojančios skulptūrėlės ir apneša ją tris kartus aplink aukurą. Būrėja sako, kad skaičius „trys“ magijoje svarbus, nes neporiniu skaičiumi dievas džiaugiasi (*numero deus impare gaudet*) (Verg. Ecl. 8. 75). Būrėja devynis kartus kartoja tą patį burtažodį: „Veskit iš miesto namo, burtažodžiai, veskite Dafnį“ (*Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin*) (Verg. Ecl. 8. 68, 72, 76, 79, 84, 90, 94, 100, 104)²¹. Devynis kartus pakartotas burtažodis *Eklogoje* pabrėžia ypatingą būrėjos minties sutelkimą. Vergilijus vartoja magijai būdingą imperatyvą, kuris kuria, o ne aprašo būtį – po šio magiško ritualo Dafnis grįžta.

Ovidijus *Metamorfozėse* detaliai nupasakoja Medėjos ritualą, kurį ji atlieka, norėdama atjauninti Jasono tėvą Esoną. Poetas dažnai kartoja skaičių „trys“. Pasak Ovidijaus, trejeto trūko naktų iki pilnaties, o kai ji atėjo, Medėja naktį „sukosi triskart ratu ir triskart, pasėmus iš upės, / liejo ant savo galvos, tris kartus sukaukus pravėrė / lūpas bailias ir žemėj kietoj atsiklaupusi meldė [...] triveidę Hekatę“ (Ov. Met. 7. 189–194)²². Medėja devynias dienas ir devynias naktis rinko žoles, kai kurias su šaknimis išrovė, kai kurias pjautuvu pjovė (Ov. Met. 226–235).

Be „trys“ vartojimo, magijoje labai svarbų vaidmenį atlieka magiškos, haliucinogeninės žolės. Pasak Marijos Gimbutienės, Hekatę garbinusios moterys naudodavo ritualuose haliucinogeninius augalus: aguoną (*papaver*), mandragorą (*mandragora*), sarsaparilį (*smilax*) ir kur-

¹⁸ Romėnų poezijoje slibinas su trišakiu liežuviu pirmą kartą buvo paminėtas Vergilijaus (*G.* 3. 439, *Aen.* 2. 475). Ovidijus mini *Metamorfozėse* (3. 34, 7. 150). Pasak Ovidijaus, Kolchidės slibinas, kurį Medėja užmigdė, turėjo trišakį liežuvį (*Met.* 7. 150). Seneka *Medėjoje*, matyt, seka Ovidijumi.

¹⁹ *Trivia* – Hekatės epitetas, reiškiantis „trijų kelių“ deivę. Buvo tikima, kad Hekatė pasirodo kryžkelėse.

²⁰ Senekos Medėja Kreūsai padovanojo tokias tris dovanas, kokias Enėjas – Didonei (*palla, monile, corona*) (Verg. *Aen.* 1. 647–655).

²¹ Vergilijus, *Bukolikos. Georgikos*, vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1971.

²² Ovidijus, *Metamorfozės*, vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1990. Čia ir toliau cituojama iš šio leidinio.

pelę (*aconitum*)²³. Ovidijus mini kurpelę, kurios sultimis romėnės nuodydavo žmones (Ov. *Met.* 1. 147).

Tiesa, Ovidijus *Metamorfozėse* Medėjos būrimo scenoje nenurodo nė vieno tikslaus žolės pavadinimo, mini tik vietas, iš kur buvo surinktos žolės: augančios ant Pelijo, Otrijo, Osos, Pindo, Olimpo kalnų, Apidano krantuose, prie Amfriso, Enipėjo, Penėjo, Sperchėjo, Boibės krantų ir Antedono krašte (Ov. *Met.* 7. 224–233).

Seneka panašiai aprašo ir Medėjos ritualą, kai ji ruošia iš žolių magišką mišinį Kreūsai, naujajai Jasono žmonai, nunuodyti. Seneka, matyt, čia seka Ovidijaus *Metamorfozėmis* ir nemini konkrečių žolių pavadinimų, tik pateikia ilgą sąrašą geografinių vietų, iš kur buvo surinktos žolės. Medėja, sukvietusi gyvates, sunėša į vieną vietą įvairias žoles, nuskintas nagu ir nupjautas peiliu iš skirtingų pasaulio vietų, vienas naktį, kitas prieš auštant: žoles nuo Eriko kalno Sicilijoje, Prometėjo žolę nuo Kaukazo kalno, tas žoles, kuriomis arabai, medai, partai tepa savo strėles, žoles, kurias germanų tautos moterys svebės renka Hirkanijos giraitėse. Medėja surenka tų augalų nuodingus žiedus ir šaknis, prideda žolių, užaugusių ant Atono kalno Tesalijoje, ant Pindo kalno, Pangėjos kalnuose, žolių, kurios auga prie Tigro upės, prie Dunojaus, prie Hidaspo ir Bečio upių krantų. Kai viską sunėša į vieną vietą, Medėja spaudžia iš gyvačių nuodus, sultis iš nuodingų augalų, dar prideda apuoko širdį²⁴, pelėdos vidurius²⁵, viską sumaišo ir

²³ Marija Gimbutas, *The Living Goddesses*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2001, 155.

²⁴ Apuoko plunksnas magijos rituale naudoja Horacijaus būrėja Kanidija (Hor. *Epod.* 5. 20).

²⁵ Pelėdos kūną ir sparnus į magišką mišinį įdeda Ovidijaus Medėja (*Met.* 7. 269). Ji katilė verda Kinifo

gieda blogą lemiančius burtažodžius (Sen. *Med.* 705–739).

Pasak Raymondo J. Clarko, Medėjos naudojama magiška Prometėjo žolė, kurią mini Apolonijas Rodietis ir Seneka, greičiausiai yra haliucinogeninis augalas mandragora²⁶. Šios žolės žiedas yra violetinis, panašus į kroką, o lapai dideli, apie pusę metro ilgio, dantyti, šakniagumbiai mėsingi. Šių žolių tepalo Apolonijo Rodiečio Medėja davė Jasonui apsaugoti kūną nuo ugnimi alsuojančių jaučių ir ginkluotų karių (A. R. *Arg.* 3. 845–850), o Senekos Medėja nunuodijo Kreūsą ir Kreontą (Sen. *Med.* 708–9).

Vis dėlto Seneka, aprašydamas magijos ritualą, labiau sureikšmina būrėjos nusiteikimą, jos mintis, jausmus, o ne magiškų skaičių ir žolių poveikį. Auklė mini, kad šeimininkę prieš būrimo ritualą apima didžiulis pyktis, kuris, atgavęs savo ankstesnę jėgą, uždega Medėją didžiule aistra (*immane quantum augetur et semet dolor*²⁷ / *accendit ipse vimque praeteritam integrat*) (Sen. *Med.* 671–672)²⁸. Seneka, sekdamas Ovidijumi²⁹, teigia, kad Medėjos burtažodžiai yra ne mažiau bijotini nei nuodai (*addit venenis verba non illis minus / metuenda*) (Sen. *Med.* 737–738).

gyvatės odą, elnio kepenis, devynias kartas pragyvenusios varnos snapą bei galvą (Ov. *Met.* 7. 271–274).

²⁶ Raymond J. Clark, „A Note on Medea’s Plant and the Mandrake“, *Folklore*, Vol. 79, No. 3, Autumn, 1968, 230. Mandragora yra dažnai minima tekstuose, susijusiuose su magija, kerėjimu, taip pat – folklore, *Biblijoje*, W. Shakespearo dramose, J. K. Rowling knygoje apie Harį Poterį *etc.*

²⁷ Seneka dažnai tragedijose žodį „pyktis“ *ira* keičia žodžiu „skausmas“ *dolor*.

²⁸ Horacijaus būrėjos ritualo metu taip pat prašo nakties deivių nukreipti į priešus pyktį (Hor. *Epod.* 5. 49–54).

²⁹ Ovidijaus Medėja šnibžda burtažodžius, kad sustiprintų magišką žolių poveikį (Ov. *Met.* 7. 137–8, 153, 203, 208, 253).

Taigi Seneka tragedijoje *Medėja* seka Ovidijaus *Metamorfozėse* sukurtu Medėjos paveikslu. Jis, kaip ir Ovidijus, nepateikia tikslių magijoje vartojamų žolių pavadinimų. Seneka vartoja skaičių „trys“ romėnų poezijoje įprastomis situacijomis, susijusiomis su magija, o skaičių „devyni“ – originaliai, sustiprindamas baisumo įspūdį. Seneka, skirtingai nei Ovidijus, pabrėžia Medėjos jausmų koncentraciją, kylantį pyktį, kurį ji išreiškia kalbėdama burtažodžius³⁰.

Gyvačių ir vėlių iškvietimas Hekatei skirtuose ritualuose

Seneka aprašo ritualą, kurio metu Medėja magijos pagalba sukviečia antgamtinės dangaus ir žemės gyvates į Korintą (Sen. *Med.* 570–704). Seneka, nors ir seka *Metamorfozėse* sukurtu Medėjos personažu, vis dėlto ritualo su gyvatėmis nesiskolina iš Ovidijaus. Nė viena burtininkė, aprašyta Vergilijaus, Horacijaus, Ovidijaus, Petronijaus ar Apulėjaus kūrinuose, neatlieka tokių ritualų su žemės ir dangaus gyvatėmis kaip Senekos Medėja. Įdomu, kodėl Seneka tragedijoje, aprašydamas magijos ritualą, mini tiek daug įvairiausių gyvačių?

Gyvatė graikų mitologijoje yra deivės Heros simbolis. Marija Gimbutienė sieja Herą su priešistorine Deive Gyvate, kuri saugo šeimos gyvenimą³¹. Hera siunčia gyvates į Heraklio lošį, bausdama savo vyrą už neištikimybę. Senekos Medėja taip pat kviečia nuodingas gyvates, kad nubaustų už jos santuokos išardymą Kreūsą ir Kreontą (Sen. *Med.* 683–704).

³⁰ Apie Medėjos pykčio aistrą plačiau: J. Dikmonienė, „Senekos dramų herojų jausmų raiška ir poveikis žiūrovams“, *Literatūra* 50 (3), Vilnius, 2008, 36–54.

³¹ Gimbutas, 2001, 159.

Ketvirtame Senekos tragedijos veiksme auklė sako, kad Medėja bėga į slap-tavietę ir kaire ranka ruošia apeigas (Sen. *Med.* 680)³². Medėja kviečia visas gyvates, gyvenančias nuo Libijos iki Arktos žemių, ir jos magiškų giesmių priešaukta susirenka žvynuotų gyvačių daugybė (*tracta magicis cantibus squamifera turba adest*) (Sen. *Med.* 683–685). Medėja iš dangaus sukviečia mitologines gyvates: Slibiną ir Gyvatę, tai yra Didžiuosius ir Mažuosius Grįžulo Ratus; Gyvatę, kurią laiko Gyvatnešis; Pitoną, užmuštą Apolono, ir Hidrą, kurią užmušė Herkulis; Slibiną, kuris saugojo aukso vilną Kolchidėje (Sen. *Med.* 690–704).

Pirmame amžiuje po Kristaus buvo labai padidėjęs susidomėjimas astronomija. Astronominę-astrologinę poemą *Astronomika* parašė Manilijus. Germanikas išvertė į lotynų kalbą Arato *Reiškinius*. Ši literatūrinė mada, matyt, paskatino ir Seneką aprašyti žvaigždynus, kurie turi įtakos būrimui. Kita vertus, scena su mitologinių gyvačių-žvaigždynų iškvietimu galėjo būti ir retorinė priemonė publikai įbauginti. Svetonijus mini įdomų atvejį, kai Senekos auklėtinio, Romos imperatoriaus Nerono motina Agripina su gyvatės pagalba apsaugojo sūnų nuo Mesalinos pasiųstų karių, ketinusių jį nužudyti. Kariai, netikėtai pamatę ant Nerono lovos gyvatę, išsigando ir pabėgo, neįvykdę sumanymo (Suet. *Ner.* 6)³³.

³² Ruošti apeigas kaire ranka buvo blogą lemiantis ženklas romėnų religijoje, tačiau priimtinas ir tinkamas magijoje. Senekos tragedijoje žynys Teiresijas, atlikdamas juodosios magijos apeigas, kurių metu iškviečia Lajo vėlę, taip pat buria kaire ranka (*Oed.* 567). Romėnų poetams kairės rankos naudojimas asocijavosi su vagyste (Plaut. *Per.* 226; Ov. *Met.* 13. 111; Catul. 12. 1).

³³ Pasak Svetonijaus, Romoje žmonės kalbėjo, kad „neva žudikų pasitikti nušokusį nuo pagalvės gyvatę, kuri juos taip išgąsdinusi, jog jie dūmę atgal, kiek tik kojos nešusios. Tas prasimanymas, beje, ne iš piršto

Seneka, aprašydamas Medėjos ritualą su gyvatėmis, sugeba sukurti nemalonią, bauginančią, atgrasią atmosferą. Poetas įkomponuoja dvi scenas su gyvatėmis. Pirmąkart gyvatės atšliaužia pakvistos Medėjos. Ji spaudžia gyvačių nuodus, kuriuose išmirko Kreūsai skirtas dovanas. Antrąkart gyvatės pasirodo Hekatei skirtose apeigose.

Jau Apolonijas Rodietis ir Ovidijus minėjo, kad Medėja buvo Hekatės žynė (A. R. *Arg.* 3. 251–252, 477–478; Ov. *Met.* 7. 174, 194, 241). Marija Gimbutienė Hekatę sieja su Senosios Europos gyvybės, mirties ir atgimimo deive, kuri Bronzos amžiuje Mikėnų klestėjimo laikais buvo garbinama šokiais, pakylėjančiais iki ekstazės³⁴. Pasak Senekos, Medėja prieš Hekatei skirtą ritualą genties papročiu nusiavė batus, paleido plaukus (*Tibi more gentis vinculo solvens comam / secreta nudo nemora lustravi pede / et evocavi nubibus siccis aquas*) (Sen. *Med.* 752–754), šoko ekstazėje (Sen. *Med.* 855–864). Čia Seneka seka Ovidijumi, teigusiu, kad Medėja prieš būrimo ritualą paleido plaukus, atrišo drabužių diržus, naktį vaikščiojo basa (Ov. *Met.* 7. 182–185), šoko ekstazėje (Ov. *Met.* 7. 257–258). Tačiau Ovidijus nemini jokios genties. Jis rašo: „Tuosyk išeina laukan Medėja, paleidus drabužį, / kojom basom, plaukais palaidais, ant pečių išdraikytais, / žengia klajūno žingsniu per vidurnakčio tylą nebylią / be palydovės jokios“ (*egreditur tectis vestes induta*

laužtas, mat jo lovos galvūgalyje buvo rasta nusmalkta gyvatės oda, kuri motinos pageidavimu buvo pritaisyta prie auksinės apyrankės, ir kurį laiką jis ją nešiojo ant dešinės rankos motinos atminčiai, bet vėliau pasibjaurėjęs nusviedė ją šalin ir tik didžiulių nelaimių užklyptas jis ir vėl visur jos ieškodavo“ (Suet. *Ner.* 6). Gajus Svetonijus Trankvilas, *Dvylikos Cezarių gyvenimas*, vertė Janina Mažiulienė, Vilnius: Vyturys, 1998.

³⁴ Gimbutas, 2001, 155.

recinctas, / nuda pedem, nudos umeris infusa capillos, / fertque vagos mediae per muta silentia noctis / incommitata gradus) (Ov. *Met.* 7. 182–185). Kokios genties papročiu Senekos Medėja išleido plaukus ir nusiavė batus, nėra aišku. Greičiausiai Seneka čia kalba apie visas būrėjas tarsi apie gentį³⁵.

Seneka aprašo Medėjos savižtaigos maldą prieš aukojimą, skirtą Hekatei, labai panašiai kaip Ovidijus³⁶ ir Apolonijas Rodietis³⁷. Senekos Medėja prisimena, kad ji, išpynusi raištį, palaidais plaukais, basa apėjo slaptas giraites ir iššaukė lietu, nuvarė jūras į gelmes, pakeitė Okeano bangų kryptį, magiškomis giesmėmis pažeidė pasaulio įstatymus, privertė žvaigždynus paliesti jūrą, sumaišė metų laikų kaitą, upių Fasio ir Histro tėkmę, be vėjo nuo jos giesmių pakilo jūra, giraitės medžiai numetė lapus, vidury dienos dingo Saulė, svyravo Hiadžių žvaigždynas (Sen. *Med.* 752–769).

Ši tipinė vieta, kai būrėja išvardija savo antgamtinius gebėjimus, buvo taikliai pašiepta Senekos amžininko Petronijaus. Jis,

³⁵ Panašaus ritualo laikėsi dauguma būrėjų. Netgi žemės ūkio srityje magės galėdavo pagalbėti, atlikusios panašų ritualą. Pasak Kolumelos, moteris, paleidusi plaukus ir triskart basa apėjusi lauką, kai jai yra mėnesinės, gali apsaugoti derlių nuo vikšrų (*si mulier, quae in menstruis est, solutis crinibus et nudo pede unamquamque aream ter circumeat; post hoc enim decidere omnes vermiculos et ita emori.*) (Col. *De re rustica.* 11. 3. 64). Tačiau H. M. Hine teigia, kad Seneka Medėjoje turi omenyje ne būrėjų, o kolchidiečių gentį. H. M. Hine, 2000, 187.

³⁶ Ovidijus rašo, kad Medėja su Hekatės ir nakties deivių pagalba, kada tik panori sugrąžina upes į versmes, savo giesme pristabdo jūros bangas, o ramiai jūrą sudrumsčia, sukelia juodus debesis, pašaukia vėjus, gyvačių nasrus suplėšo, uolas ir girias perkelia į kitą vietą, vėles iššaukia iš kapo, Mėnulį pritraukia, Helijo vežimą pakreipia *etc.* (Ov. *Met.* 7. 194–214).

³⁷ Pasak Apolonijo, Hekatė Medėją išmokė burtais užgesinti ugnį, sustabdyti upes, sukliudyti žvaigždžių ir Mėnulio tėkmę (A. R. *Arg.* 3. 528–533).

aprašydamas *Satyrikone* žynės Oinotėjos ritualą, matyt, parodijuoja Ovidijaus Medėja. Petronijaus žynė Oinotėja taria žodžius hegzametru ir giriasi Enkolpėjui, kad savo burtais gali žemę išdžiovinti, upių tėkmę pakeisti, nuraminti jūros bangas ir vėjus, sutramdyti tigrus ir slibinus, nuleisti Mėnulį nuo dangaus, pakreipti Helijaus žirgus *etc.* (Petron. *Sat.* 134). Petronijus romane aiškiai šaiposi iš tokių burtininkės pasakiškų pažadų, tačiau Seneka *Medėjoje* sukuria ne juokingą, bet bauginančią, grėsmingą atmosferą. Šis antgamtiškų galių išvardijimas Senekos Medėjai primena praeitį ir paskatina ją susikaupti, drąsina veikti ir sutelkti visas jėgas kerštui.

Po savižtaigos giesmės Senekos Medėja prašo, kad ateitų deivė Hekatė ir subėgtų už įvairius nusikaltimus kankinamos Tartare mirusiųjų: Iksiono, Tantalo, Sisifo, danaidžių sielos (Sen. *Med.* 744–751). Prie aukuro, padaryto iš velėnos, Medėja atlieka aukojimą Hekatei³⁸. Ji deivei pina kruvinus vainikus, perrišdama juos devyniomis gyvatėmis, taip pat Tifoėjo slibino kūno dalimis, apšlaksto Neso krauju, apiberia Herkulio, sudegusio ant Oitės kalno, pelenais, įdeda Altėjos deglą, Harpijos ir Stimfalo paukščių plunksnas (Sen. *Med.* 771–784). Medėja girdi, kaip skamba Hekatei skirti variniai indai, aukurai, atidunda deivės vežimas (Sen. *Med.* 795). Būrėja prisipažįsta, kad dėl Hekatės pavogė nuo kapo deglą. Ji dėl šios deivės šoka ekstazėje, kratydama galvą ir klykdama, dėl deivės perriša plaukus raiščiu, apnuogina krūtinę ir perkerta savo rankų riešus peiliu, kad ištekėtų jos kraujas ant aukurų (Sen. *Med.* 796–808). Medėja sako, kad šis ri-

tualas jai padeda priprasti prie skausmo, žudymo, ji taip ruošia savo ranką išdrįsti ištraukti kardą ir pralieti jai brangų kraują (Sen. *Med.* 809–810). Šis ritualas visiškai keičia Medėjos sąmonę. Medėja girdi, kad Hekatė triskart sulojo, mato šventas ugnis (Sen. *Med.* 840–842). Choras detaliai nupasakoja, kaip Medėja ekstazės būsenos šoka Hekatės garbei (Sen. *Med.* 855–864).

Pasak Deniso ir Elisabeth Henry, Seneka aprašė Medėjos magijos ritualą, norėdamas išryškinti jos norą kontroliuoti aplinką³⁹. Tačiau šis teiginys, manome, tik iš dalies teisingas. Iš Senekos tragedijoje aprašyto ritualo galima spręsti, kad magija Medėjai buvo reikalinga ne tik kontroliuoti aplinką, bet ir save pačią. Magijos ritualas jai padeda pasiruošti kovai, keičia jos sąmonę. Ji magijos pagalba iš liūdesio ir gailesčio pereina į agresijos ir pykčio būseną, pasiruošia žudyti savo vaikus. Besiruošdama paskutinei kovai, Medėja turi įveikti baimę, todėl įeina į transą ir perkerta savo rankų riešus. Magijos ritualas padeda Medėjai priprasti prie skausmo ir žiaurumo.

Iškvietusi kerštui Hekatę, Senekos Medėja sulaukia ne tik pagalbos, bet ir bausmės už brolio Apsirto nužudymą. Medėja pasakoja, kad mato pro ją žengiančias galingas keršto deives furijas su degančiais deglais rankose, atšliaužiančią didžiulę gyvatę, kuri savo uodega tarsi rimbu daužo žemę, pavydo deivę Megairą, besirekančias mirusiųjų vėles ir jos nužudyto brolio Apsirto vėlę (Sen. *Med.* 958–968). Nėra iki galo aišku, ar po magijos ritualo Medėjai pakrinka sąmonė ir vaidenasi, ar ji iš tiesų mato furijas ir mirusiuosius.

³⁸ Aukurus iš velėnos Hekatei padaro ir Ovidijaus Medėja (*Met.* 7. 240–241).

³⁹ D. & E. Henry, *The Mask of Power: Seneca's Tragedies and Imperial Rome*, Warminster: Aris & Phillips Ltd, 1985, 35–36.

Galbūt pagal graikišką tradiciją (kaip Aischilo *Eumenidėse*) Seneka norėjo scenoje pavaizduoti Medėją persekiojančias furijas ir artimojo vėlę. Juk ji, kaip ir Aischilo Orestas, jautėsi kalta dėl kraujo giminaičio mirties.

Medėja, pamačiusiai Apsirto vėlę, išsi-
gąsta. Ji sako furijoms, kad keršto deivės
į ją bestų savo fakelus ir degintų (Sen.
Med. 965–966). Medėja pažada pati save
nubausti. Ji paima kardą ir nuduria savo
sūnų, taip nuramindama savo mirusio bro-
lio vėlę (Sen. *Med.* 970–971). Taigi Seneka
parodo, kad Medėja, atvėrusi magiškais
burtais Tartaro vartus ir pasikvietusi į na-
mus Hekatę, išleidžia ir furijas, kurios pri-
verčia Medėją nubausti save pačią. Seneka
magijos ritualą parodo tokį atgrasų, bauginan-
tį, kad kyla mintis, jog poetas norėjo ne
tik įbauginti publiką, bet ir pabrėžti, kad
magija susijusi su antgamtinėmis jėgomis,
kurių pati būrėja gali nesuvaldyti, ypač jei
ji ar jos ketinimai yra nedori.

Neaišku, ar Seneka planavo pastatyti
Medėją scenoje ir kaip turėtų atrodyti at-
važiuojanti vežimu deivė Hekatė, atšliau-
žianti milžiniška gyvatė, daužanti savo
uodega grindis, atslenkanti mirusiųjų vė-
lių minia, įbėgančios furijos ir Medėjos
brolio Apsirto vėlė su nukapotomis galū-
nėmis. Galbūt visa tai reikia suprasti kaip
Medėjos pakrikusios sąmonės vaizdinius.
Tačiau Ciceronas mini, kad romėnų teatre
buvo įprasta vaidinti mirusiųjų vėles. Net
klausydami eilių apie mirusiųjų nusileidi-
mą į Acherontą, romėnai teatre drebėdavo
iš baimės (Cic. *Tusc.* 1. 37).

Pasak Gianni Guastellos, Seneka sukū-
rė Medėjos būrimo sceną (670–848), pa-
taikaudamas to meto literatūriniam skoniui
ir daugiausiai remdamasis Ovidijaus *Meta-*

morfozėse sukurtu Medėjos charakteriu⁴⁰.
G. Guastella teigia, kad galbūt Medėja
įsivaizduoja erinijas, mirusį brolių, tačiau,
jei teatre būtų pastatyta Senekos *Medėja*,
scenoje turėtų pasirodyti ir sukapoto bro-
lio šešėlis, ir furijos, kurios skatina Medėją
žudyti savo vaikus⁴¹.

Senekos *Medėjos* finalinės scenos reikšmė

Medėja finalinėje scenoje Senekos pa-
vaizduota lyg triumfuotoja, kuri iki galo
įvykdo savo sumanymą, nužudo Kreusą,
Kreontą, savo vaikus ir išskrenda iš Ko-
rinto nenubausta. Seneka parodo Medėjos
blogą valią, žiaurumą, ypač vaikų žudy-
mo scenoje. Medėja sako Jasonui, kad jos
dvasinio skausmo nenuramins nei pirmo,
nei antro vaiko mirtis, ji su kardu iškrapš-
tytų ir nudurtų net ir trečią vaiką, jei dabar
jo lauktųsi (Sen. *Med.* 1010–1013). Šie
žodžiai išreiškia Medėjos pyktį, beprotybę,
pasidavimą skausmui. Medėja negali
teisingai nubausti savo vyro už santuo-
kos saitų sulaužymą. Seneka traktate *Apie
pyktį* pabrėžia, kad noras skriaudėjui grą-
žinti savo skausmą yra pykčio aistros su-
kelta sąmonės būseną (Sen. *De ira* 1. 3. 3).
Pykstančiam žmogui visada malonu žiūrėti
į savo skriaudėjo kančią. Pykstantysis mė-
gaujasi kito žmogaus sielvartu (Sen. *De ira*.
3. 5. 5).

Jasonas prašo, kad Medėja nužudytų jį,
o ne sūnų, tačiau Medėja nuduria antrąjį
savo sūnų ir liepia Jasonui žiūrėti į jo mirtį.
Čia Seneka sugeba sukurti sceną, keliančią
didžiulį gailėstį ir užuojautą kenčiančiam
vyriui ir vaikams. Seneka parodo, kad Me-
dėja nori vyrą kankinti, matyti Jasono kan-

⁴⁰ Gianni Guastella, „Virgo, Coniunx, Mater: The Wrath of Seneca’s Medea“, *Classical Antiquity*, Vol. 20, No. 2, October, 2001, 209.

⁴¹ Ten pat, 214.

čia, skausmą, ir tai jai teikia malonumo. Medėja apkvaitusi nuo pykčio, kuris iš jos reikalauja aukų. Ji finale sako: „daugiau tau, skausme, neturėjau ką aukot“⁴² (*plura non habui, dolor, quae tibi litarem*) (Sen. *Med.* 1019–1020). Medėja įlipa į sparnuotą Helijo vežimą, pakinkytą dvigalviu slibinu, numeta Jasonui sūnų lavonus ir išskrenda. Medėjos skrydis parodo, kad ji jaučiasi nugalėtoja, tačiau ir netekusi visko, kas jai buvo brangiausia.

Senekos tragedija baigiama performatyvu – Jasono žodžiais, skirtais Medėjai: „paliudyk, kad nėra dievų ten, kur vyksti“ (*testare nullos esse, qua veheris, deos*) (Sen. *Med.* 1027). T. S. Eliotas šiuos žodžius interpretuoja kaip „beveik ateizmo proveržį“⁴³. H. M. Hine’ui tokia Senekos tragedijos pabaiga neaiški, kelia įvairių moralinių ir religinių klausimų⁴⁴. Hine’as pateikia dvi interpretacijas: galutinis Medėjos keršto triumfas reiškia, kad Medėja atėmė iš Jasono ne tik naująją žmoną ir vaikus, bet ir jo metafizinį ir religinį įsitikinimą, arba paskutiniai Jasono žodžiai reiškia, kad jėgos, kontroliuojančios pasaulį, kuriame Medėja taip akivaizdžiai sėkmingai veikia, neturi jokios moralinės teisės būti vadinamos dievais“⁴⁵. Hine’as finalinę sceną vadina „blogio triumfu“⁴⁶, D. ir E. Henry – „bloga valia“⁴⁷. A. J. Boyle’is teigia, kad viena iš interpretacijų gali būti, jog „Jasonas paprasčiausiai klysta, nes žiūrovai žino, kad dievai yra čia, jie padeda Medėjai, o ne Jasonui ir korintiečiams“⁴⁸.

⁴² Senekos *Medėjos* citatas vertė straipsnio autorė.

⁴³ T. S. Eliot, „Seneca in Elizabethan Translation“, *Selected Essays*, London: Faber and Faber, 1951, 73.

⁴⁴ Hine, 2000, 32.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Ten pat, 23.

⁴⁷ Henry, 1985, 56–65.

⁴⁸ A. J. Boyle, *Tragic Seneca: An Essay in the Theatrical Tradition*, London: Routledge, 1997, 125–126.

Tačiau G. Guastella teigia, kad Medėja neatrodo nugalėtoja. Scena, kurios metu pasirodo dievybės ir mirusieji, yra tarsi dieviškas kerštas ir bausmė pačiai Medėjai⁴⁹. Straipsnio autorės nuomone, Seneka tragedijoje supriešina magiją (žmogaus blogą valią, asocialumą) ir religiją (dievų gerą valią, žmonių socialumą)⁵⁰. Todėl paskutinius Senekos tragedijos žodžius galima interpretuoti ir taip: kur skrenda Medėja, praktikuojanti juodąją magiją, ten nėra religijos ir žmonių bendruomeniškumo.

Išvados

Seneka sukūrė Medėjoje būrimo sceną, kurioje aprašė Hekatei skirtus ritualus, magiškus skaičius, žoles. Skirtingai nei Ovidijus *Metamorfozėse*, Seneka daugiau dėmesio kreipė į ritualus su gyvatėmis, mirusiųjų iškvietimą, antgamtinius performatyvus ir labiau išryškino pykčio jausmą, kurio paveikta Medėja būrė ir keršijo. Seneka detaliai aprašė įspūdingą magijos ritualo sceną, kad sužadintų skaitytojams baimę, sukurtų grėsmingą tragedijos atmosferą, parodytų, jog magija susijusi su blogio jėgomis.

Seneka atskleidė, kad magija Medėjai buvo reikalinga ne tik kontroliuoti aplinką, bet ir save pačią. Padedama magijos, ji sugebėjo pakeisti savo sąmonės būseną. Todėl Medėjos ritualą būtų galima pavadinti kovos magija, nes ji būrėjai leido iš liūdesio pereiti į agresijos ir kovos būseną, suteikė drąsos nužudyti savo vaikus. Seneka finaline *Medėjos* scena parodė, kad ne dievai, o žmogus, pasitelkęs magiją, kuria blogį.

⁴⁹ Guastella, 2001, 214.

⁵⁰ Kai tik Medėja nusprendžia kerštui pasitelkti magiją, ji taria: „eisiu prieš dievus“ (*invadam deos*) (Sen. *Med.* 424). Šiuos žodžius H. M. Hine’as aiškina kaip Medėjos apsisprendimą imtis magijos (Hine, 2000, 157).

MAGIC RITUAL IN SENECA'S *MEDEA*

Jovita Dikmonienė

S u m m a r y

The present article deals with the magic ritual in Seneca's *Medea*. Seneca, following Ovid's *Metamorphoses*, created in the tragedy a witchcraft scene which describes magic numbers, herbs, and rituals dedicated to Hecate. Unlike Ovid, Seneca focuses on rituals involving snakes, conjuring up the dead, and supernatural performative utterances, and emphasises the feeling of anger, which inspired Medea to practise infernal magic.

In magic, Romans gave particular importance to the number "three" and the numbers that can be divided by three. Seneca also mentions these numbers. During the performance of the ritual by Medea, Hecate barks three times, a dragon with a trident tongue appears, and tripods play during the ritual. Medea sends to Creusa not two, as in Euripides' tragedy, but three poisoned gifts: a robe, a necklace, and a crown. Seneca's Medea makes a wreath to Hecate from nine snakes.

Magical, hallucinogenic herbs play an important role in magic. Seneca, like Ovid in his *Metamorphoses*, describes Medea's ritual whereby

she prepares a magical blend of herbs to poison Creusa. Prometheus' grass used by Medea is probably mandrake. However, Seneca, like Ovid, does not provide the exact names of the herbs used in magic.

Some researchers argue that Seneca described the magic ritual in order to highlight Medea's desire to control the environment. According to the author of the present article, this claim is only partially true. Magic was necessary for Medea not only to control the environment, but also to control herself. The magic ritual helped her to prepare herself for revenge by transforming her consciousness. With the help of magic her sorrow and pity were transformed into aggression, she overcame her fear and prepared herself to kill her children. Medea's ritual can be described as the magic of the fight, because it allowed her to transform her consciousness into the fight mode.

The description of the magic ritual served Seneca as the rhetorical means to induce fear in the reader and produce an ominous atmosphere of tragedy.

Gauta 2014-05-07

Priimta publikuoti 2014-05-21

Autorės adresas:

Vilniaus universiteto

Klasikinės filologijos katedra

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

El. paštas: jovitadikmoniene@yahoo.com